

Ivana Tucak

**HOHFELDOVA ANALITIČKA TEORIJA PRAVA**  
**Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,**  
**Osijek, 2016, str. 360**

Ivana Tucak, docentica na katedri Pravno-teorijskih znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. S. u Osijeku, objavila je svoju prvu knjigu – „Hohfeldova analitička teorija prava“ i u njoj obradila složenu teorijsko-filozofsku tematiku. Kako kaže autorica, Hohfeldova teorija na prvi se pogled čini teško razumljiva i složena. Mi kažemo – jest složena, ali ju je autorica prikazala tako, da je svakome tko ima i temeljno pravno znanje - razumljiva. Toj razumljivosti doprinosi, a u strukturalnom smislu, to je i osobitost ove knjige, što na kraju svakog poglavlja postoji zaključak u kojem se rekapitulira sve ono što je najvažnije u poglavlju.

Knjiga ima osam poglavlja: 1. Uvod (str.11.-18.), 2. Povijesni kontekst nastanka analitičke sheme Wesleyja Hohfelda (19.-50.), 3. Hohfeldovi pravni odnosi (50. -99.), 4. Grubo promašeni prigovori usmjereni na Hohfeldovu shemu pravnih odnosa (101.-154.), 5. Važni teorijski problemi, tj. prijepori koji si se pojavili u tumačenju Hohfeldove sheme pravnih odnosa (155.-253.), 6. Analiza subjektivnog prava i srodnih pojmova u hrvatskoj pravnoj literaturi (255.–298.), 7. Upotrebljivost Hohfeldove analize temeljnih pravnih pojmova u nastavi na kontinentalnoeuropskim pravnim fakultetima (299.–322.), Zaključak (323.–337.), Bibliografiju, Imensko i predmetno kazalo.

Što ova knjiga predstavlja i koji joj je cilj? Knjiga predstavlja pravnoteorijsko istraživanje. Glavna metoda je pojmovna analiza, odnosno raščlanjivanje pojmova u okviru teorije prava. Pri tome se teorija prava shvaća u užem smislu kao analitička teorija prava, te u širem smislu, kao integralna teorija prava. Zadatak knjige je, prema samoj autorici, prikazati, pojasniti i ocijeniti Hohfeldovu teoriju temeljnih pravnih pojmova i glavne pravce rasprave o Hohfeldovoj teoriji, ali i pokazati upotrebljivost Hohfeldovih pojmova u analizi pozitivnih prava, naročito kontinentalnoeuropskog pravnog kruga, posebno hrvatskog pravnog sustava.

Ova knjiga pretpostavlja onaj pravac teorije prava koji su razvijali angloamerički pravni mislioci poput Lona Fullera, Herberta Harta i Josepha Raza. U tom pravcu teorije prava posebno mjesto zauzima analitička shema temeljnih pravnih pojmova koju je razvio američki pravni teoretičar Wesley Newcomb Hohfeld početkom 20. stoljeća. Ova shema danas predstavlja mjesto za početak rasprave o pravima (npr. Steiner, Halpin, Kramer, Simmonds, Rainbolt, Wellman, Sumner, Wenar). Hohfeld je smatrao da se pojam „pravo“ koristi neprecizno i višesmisleno, te je osmislio shemu pravnih suprotnosti i korelativnosti „koja je možda jedan od najvećih napredaka u analizi pravnih pojmova“ (str. 11). Tih osam temeljnih pravnih pojmova proizlazi iz Hohfeldova nezadovoljstva idejom da se svi pravni odnosi mogu svesti na prava i dužnosti. Stoga je Hohfeld raščlanio pojam „prava“ u

četiri pojma: „pravo-zajtjev“ (*claim-right*), „sloboda“ (*privilege*), „vlast“ (*power*) i „otpornost“ (*immunity*), dok je pojam „dužnosti“ raščlanio na: „dužnost“ (*duty*), „nepravo“ (*no-right*), „podložnost“ (*liability*) i „bezvlast“ (*disability*).

Prije nego što prikažemo još neke aspekte Hohfeldove teorije temeljnih pravnih pojmova, napomenimo da Hohfeld tijekom svog kratkog života (39 godina) nije napisao ni jedno opsežnije djelo, te su sve njegove važnije ideje sadržane u samo dva članka objavljena u *The Yale Law Journal*: „Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning“ (1913) i „Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning“ (1917). Stoga se njegova analiza često smatra nedovršenom.

Usprkos malom broju objavljenih radova, Hohfeld je svojom analizom uvelike utjecao na pravnu znanost. Međutim, najveći dio autora ne daje sveobuhvatnu analizu Hohfeldova rada – nisu posvećeni proučavanju ukupnosti Hohfeldove sheme, nego samo pojedinih aspekata njegove sheme. Spomenimo da su od hrvatskih autora o Hohfeldovoj analizi pravnih odnosa pisali Nikola Visković, Ivan Padjen i Miomir Matulović.

Pretpostavka je da su Hohfeldovi temeljni pravni pojmovi ideal tipovi u Weberovom smislu. Isti shvaća idealtip kao mjerilo zbilje koje nema istinosnu vrijednost nego je više ili manje korisno – u smislu spoznajno plodno – kao mjera zbilje, što, dakako, može biti samo ako je informirano zbiljom.<sup>1</sup> Ta pretpostavka je korisna za istraživanje Hohfeldovih temeljnih pravnih pojmova, jer „uzima u obzir da su ti pojmovi barem u nekoj mjeri iskustveni“ (str. 18). Osim toga, „upravo zato što nisu utemeljeni u potpunosti na iskustvu, ideal tipovi ne mogu biti ni istiniti ni neistiniti, nego mogu biti samo spoznajno plodni u mjeri u kojoj upućuju na neka obilježja tih odnosa koja su istraživaču važna a odnosi ih sadrže“ (str. 18).

Premda je Hohfeld prvi ponudio sveobuhvatnu shemu temeljnih pravnih pojmova, on nije bio začetnik same ideje. Raščlanjenje općeg pojma „pravo“ započeli su još Jeremy Bentham i John Salmond. Benthamova rasprava (koja je utjecajnija) sadrži u sebi mnoge elemente Hohfeldove sheme. Benthamove tri vrste prava: „pravo koje proizlazi iz obveze“ (*right resulting from obligation*), „pravo koje proizlazi iz nepostojanja dužnosti“ (*right resulting from the absence of obligation*) i „vlasti“ (*powers*) mogu se usporediti s Hohfeldovim „pravima-zajtjevima“, „povlasticama“ i „vlastima“, dok element koji odgovara Hohfeldovoj „otpornosti“ nije prisutan u Benthamovoj analizi.

Bentham je jedan od začetnika znanstvenog istraživanja pravnih pojmova kojemu je jedan od temeljnih ciljeva bio postizanje preciznosti i jasnoće. Interes za njegov rad ne prestaje ni danas, a glavni prigovor njegovoj teoriji prava jest da nije uspio razviti koncept pravila.

---

<sup>1</sup> Vidi: Padjen, I., Uskrata pravosuđa i uskrata prava: okvir poredbenih istraživanja“, u: *Zabrana uskrate pravosuđa i prava* (11. njemačko-hrvatski pravnički simpozij, Split, 27.-28. travnja 2007.), Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Hrvatska udruga za pravnu i socijalnu filozofiju, Split/Zagreb, 2010.

Dakle, Hohfeldova analiza pojma prava, kao i analiza prava njegovih prethodnika imaju svoj zajednički izvor u stajalištu da je i obična i pravnička upotreba tog izraza nezadovoljavajuća i često dovodi do „nevaljanih zaključivanja u pojedinačnim slučajevima“ (str. 323).

S obzirom na stajališta Hohfeldovih najutjecajnijih komentatora može se zaključiti da se Hohfeldov temeljni doprinos sastoji u pronalaženju temeljnih pravnih pojmova i određivanju logičkih odnosa korelativnosti i kontradiktornosti koji vrijede između njih.

Što se tiče prigovora Hohfeldovoj shemi mogu se razlikovati dva pristupa. Manji broj autora kaže da je Hohfeldova shema redukcionistička, a veći broj autora iznosi gledište da se svi njegovi pojmovi ne mogu smatrati temeljnim, ali se pri tome ne slažu kolikom broju pojmova odriču status temeljnog pojma. Npr. Corbin i Wellman ističu da su to „dužnost“ i „vlast“, dok Halpin označava kao temeljni pojam samo „pravo-zahtjev-dužnost“.

Od pitanja koja su se pojavila u literaturi o Hohfeldovoj analitičkoj shemi jest: može li postojati pravo bez odgovarajuće dužnosti, odnosno dužnost bez odgovarajućeg prava? Prema Hohfeldu nijedan od pojmova – „prava-zahtjevi“ i „dužnosti“ – nema prioritet u odnosu na drugi, niti prethodi drugom. Odgovor na to pitanje ovisi o tome koja se od dviju tradicionalnih teorija o subjektivnim pravima zastupa – interesna teorija ili teorija volje. Prema interesnoj teoriji, dužnost se duguje strani kojoj je namijenjena korist od obavljanja dužnosti. Prema teoriji volje duguje se strani koja ima vlast tražiti ili odreći se obavljanja dužnosti. U teoriji je sporno postoje li apsolutne dužnosti, a to bi bilo one koje se ne duguju nikome. Ako postoje, one nisu obuhvaćene Hohfeldovom analitičkom shemom, te je ona, s tog gledišta, nepotpuna. I teorija volje i teorija interesa smatraju većinu dužnosti privatnog prava relativnim dužnostima, tj. dužnostima koje se duguju nekoj određenoj strani koja ima korelativno pravo. Što se tiče tretiranja dužnosti javnog prava, te dvije teorije se znatno razlikuju.

Jedno od pitanja o Hohfeldovoj analitičkoj shemi jest i je li struktura prava nužno složena ili se može sastojati i od samo jednog hohfeldovskog elementa. Odgovor također ovisi o tome da li pojedini teoretičari zastupaju – teoriju volje ili teoriju interesa, i o tom pitanju imaju različita mišljenja. Autorica smatra korisnim povezati ideju o pravima kao o složenom skupu elemenata s teorijom volje. Konstatira da su te dvije teorije o subjektivnim pravima znatno dopunile Hohfeldovu analitičku shemu.

Od brojnih pitanja o Hohfeldovoj analitičkoj teoriji, ističemo i ovo: može li se Hohfeldova analitička shema primijeniti u nastavi na pravnim fakultetima? Što se tiče primjene na hrvatskim pravnim fakultetima nju otežava činjenica da se Hohfeld u svome radu usredotočio isključivo na angloameričko pravo i nastojao je pokazati kako su temeljni pravni pojmovi primijenjeni u sudskom rasuđivanju u angloameričkom pravnom sustavu. Smatrao je da (prvenstveno) studenti trebaju biti upoznati s jurisprudencijom. To izaziva vrlo značajna pitanja: mogu li se pravni koncepti prenositi iz jedne pravne kulture u drugu, te mogu li Hohfeldovi

temeljni pravni pojmovi biti korisni i pravnicima iz kontinentalnoeuropskog pravnog kruga? Autorica je pokušala na praktičnim primjerima pokazati korisnost Hohfeldove analize u nastavi na našim pravnim fakultetima, te objašnjava kako slijedi. „Naše objašnjenje praktičnih primjera pretpostavlja da su Hohfeldovi temeljni pravni pojmovi ideal tipovi koji omogućuju da se konkretni sastojci pozitivnog prava opišu kao više ili manje sukladni jednome ili više od tih pojmova; da su Hohfeldovi pojmovi stvoreni u skladu s određenim prešutnim filozofijskim i/ili ideologijskim pretpostavkama, poglavito onim liberalnim te da su, zbog prevlasti tih pretpostavaka u svijetu, ili barem u zapadnom svijetu kojemu pripada i Hrvatska, ti pojmovi mjerodavni i za tumačenje hrvatskog Ustava i hrvatskog ustavnog poretka (str. 337).“

Vezano uz navedeno, treba reći da je sam Hohfeld od svojih studenata zahtijevao rigoroznu primjenu svoje analitičke sheme. Današnji profesori smatraju da to nije nužno, pa se, u tom smislu navodi da nakon što studenti nauče primjenjivati Hohfeldovu analizu, nema potrebe da se ona stalno upotrebljava (Nyquist). U korist primjene Hohfeldove analize ističe se da se s pomoću nje studenti stječu sposobnost kritičkog čitanja, što je jedan od najvažnijih zadataka jurisprudencije (Nyquist, Hull). Osim toga, važno je naučiti studente da postoji mnoštvo različitih perspektiva i da je pogrešno svako učenje koje predlaže samo jednu perspektivu (Cottorrelli).

Što se tiče nastavnika, Hohfeldova analitička teorija i shema, poznata je uglavnom nastavnicima teorije i/ili filozofije prava. Rekli bismo da se većina nastavnika pozitivnopravnih predmeta njome nije bavila i da im nije niti poznato ime Wesleya Newcomba Hohfelda. To je šteta, jer uz jedini teorijski predmet, i to na prvoj godini na hrvatskim pravnim fakultetima, u okviru kojeg studenti mogu čuti o Hohfeldu, prevladavaju pozitivnopravni predmeti (uz malobrojne historijske predmete) i u najvećoj mjeri nastavnici pozitivnopravnih disciplina odgajaju studente. Bio bi veliki prilog njihovom odgajanju studenata, kad bi se shvatilo da su pojmovi o kojima se uči u pozitivnopravnim predmetima idealtipovi (npr. krivnja, ugovor, delikt, samopomoć, vlasništvo, šteta), kao i Hohfeldovi temeljni pravni pojmovi.

Prikazala:  
Izv. prof. dr. sc. Žaklina Harašić